

lujejo pri Mohorjevi in Vodnikovi. Izgleda, da se opira poslednja na tip ariviranca, ki mu diši smrad avtomobilov in salon, da pa mora povest za prvo nujno imeti kmeta in škorenj kot centralni figuri. Glede Cankarjeve družbe vemo toliko, da računa z delavcem: toda delavcu ne daje, kar je njegovega, nego mu to jemlje. In če dela to pod firmo Ivana Cankarja, dela s tem našim mojstrom zares lepo. Ima pet tisoč naročnikov, za katere bi si danes slovenski založnik kvalitetnih stvari lahko čestital, če bi si mogel in če mu ne bi te družbe sproti podirale, kar on gradi. Prav tako ni mogoče čestitati Mohorjevi. Vtis imam, da se silimo s kmetko povestjo, vrela pa so že zdavnaj usahla. Brez ozira na to, da »pisatelj«, ki zapiše besedo »kačjepično« (Zorec), zame sploh ni pisatelj, kaj šele dober, in da Savinška niti ne čitam, pravim, da je vsa naša tako zvana ljudska literatura s a m a

filologija kmetškega izražanja in nič drugega. Kmeta v njej ni, nego je samo duh po kmetki govorici in po hlevu, predznak rustikalnega življenja, razkazovanje pisateljskih kmetko-enciklopedičnih znanj in nič drugega. To je tudi poglavitna nevrлина Kozakovega Lectovega gradu, ki je skozi ljubljansko-kmetke, filološko-akribijske očali gledan slab koncept, dasi gotovo najboljši med letošnjo bratovščinsko literaturo, literaturo epigonstva in forsiranega kmetstva. In vendar dajemo še in še denar za take stvari, znamenje, da ga imamo dovolj, in smo še naprej slepi za knjižno produkcijo drugačne vrste, obsedeni od fiksne ideje, da povest mora biti, četudi slaba in da je vprašanje naše ljudske založbe pravilno rešeno edino s subalterno produkcijo rustikalnega slovstva. Tako je in tako nam Bog pomagaj, kajti mi sami si, kot vse kaže, ne moremo več.

IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

1. MARCEL ARLAND: L'ORDRE

Rodovi nihajo med dvema nevarnostima: redom in anarhijo, začena Arland l. 1924 svojo razpravo »Sur un nouveau mal du siècle«, kjer analizira osnove mladega, koj po vojni v javnost stopivšega rodu, ki mu pripada tudi sam. Problem mu je čisto osebni, saj sta mu oba omenjena pola »dvojno zrcalo, naj se obrnem k nemu ali drugemu, obe mi nerazločno odsevata mojo podobo«. Iz te duševne problematike se mu je sedaj izkristaliziral obširen roman, ki ga je preteklo jesen nagradila akademija bratov Goncourt. Tako je že samo v sebi močno in važno delo dobilo še večjo pomembnost, saj Goncourtova nagrada v znatni meri naravnava francoski literarni produkciji tok razvoja ali vsaj podčrtava vsakokratne zanimive in pomembne faze.

Delo mladega Arlanda je važno in zanimivo po svojem mirnem, preprostem, po klasični umerjenosti stremečem slogu, še važnejše in zanimivejše pa je radi pisateljevega izrazito etičnega razmerja do literature, kakor ga je označil sam: »Morala nam bo torej prva skrb. Ne morem si misliti literature brez etike.« Najbrže so imeli v mislih to izrazito etično usmerjenost v literaturi tisti kritiki, ki so ob njegovem romanu govorili o novem janzenizmu. Vendar pa moram takoj poudariti, da je M. Arland pri svoji etični usmerjenosti tako močan umetnik, njegova življenjska doživeltost tako silna, da bi se motil, kdor bi iskal v njegovem delu preračunjen »roman à thèse« Bourgetovega kova.

Ob analizi romana nam postaja jasno, kako je zraslo delo iz točnega umskega spoznanja, ki mu je avtor dal prej (l. 1924) znanstveno analitičen izraz nego življenjsko umetniško podobo. To je življenjsko nazorna prizma, skozi katero se je razkrajalo njegovo umetniško ustvarjanje. Kako živo čuti Gilbert Villars strašno resnico: »Nobena

doktrina nas ne more zadovoljiti, pomanjkanje doktrine pa nam je prava muka.« Arlandu se »vsa vprašanja stekajo v Boga«, ki je »večna muka ljudem, naj si prizadevajo, da ga ustvarjajo ali uničujejo... Brez Boga je nezmisljena vsaka morala.« Iz te obupne borbe raste po Arlandu našemu rodu nov »mal du siècle«. »Kajti v nekaj letih človek nikakor ne bo potolažen radi izgube Boga. In vendar, s kakšno gorečnostjo so poskušali popraviti to izgubo; mističnost lepote, človeka, osebnosti: nezadovoljene strasti, zastranjeni goni — od vsega tega ne ostaja nič drugega ko utrujenost in obupanost, ko žgoča strast brez goriva, ki použiva svoje lastno ognjišče.«

Po svoji zgradbi je roman kljub obširnosti izredno preprost, kar je v današnji produkciji romana prava redkost; saj stremi roman danes po večini za univerzalnostjo, enciklopedičnostjo, s kakršno bi radi zajeli vso mnogoličnost in razbitost dobe (Th. Mann, J. Joyce). Arland se je omejil na tri osebe, nosilce njegove problematike in njegovega sveta, ob katerih stopajo vse druge v ozadje in z njimi pisatelj ni hotel drugega, kakor okviriti svoje ljudi in svoj svet. In da je povest še enotnejša, vnanji svet še bolj stisnjen, a notranji še bolj zgoščen, veže vse tri nosilce romana ena sama močna kmetška družina Henriot v Clermontu. Gospodar Henriot je nauglednejši in najpremožnejši ondotni kmet in župan, kar ga vse navdaja s primerno oblastnostjo in častihlepjem, ki pa ostaja povsem vnanje. Pri njem sta zrasla osirotela sorodnika polubrata Villars: starejši Justin, ki je že ugleden in ambiciozen zdravnik v Parizu in se mu odpira lepa politična kariera — princip reda; mlajši Gilbert, ki poleti 1919, ko se začena naša zgodba, zaključí s sijajnim uspehom srednjo šolo in se odpravlja v življenje — princip anarhije; med oba pa je postavljeno kakor zrcalo obeh polov Henriotova hčerka Renée, ki se je pravkar razcvela v leta ljubezni.

Vse svoje umetniško silo je Arland položil v slikanje Gilberta. Ustvaril je v njem postavbo, ki naj bi bila tip njegovega novega »mal du siècle«, tip

povojne mladine, ki nosi v sebi čudovite zmožnosti, a ji manjka urejajoče sile, ki bi dala vsem tem silam pozitiven predznak stvarivnosti. Arlandu gre velika zasluga, da nam je v Gilbertu konkretiziral in nazorno pokazal ono psihološko tako težko opredeljivo in nedojetno boleznost mnogih povojnih talentov, ki jim ni mogoče nikdar ustreči, ki se najbolj boje sreče povprečnih ljudi, ki so jim prav radi te sreče neznosni in jim podirajo z neizprosno, uničujočo kritiko njih ustvarjanje. Kakor da imajo v sebi mikrob razdora, ki pronica prav v vse njih dejanje in nehanje ter se mu vse »preobrača v strup«, mu je vse v nesrečo in mu vse vzbujajo sovraštvo. Če na Gilbertu proučujemo ta značaj, boš našel v jedru neko čudno prevzetnost, domišljavost, ki bi jo lahko označili kot gorišče njegovega značaja; vse niti njegovega početja se stekajo tja in vse zlo izhaja od tam. In vendar ne bo nihče trdil, da je domišljavost na svetu od včeraj, ko je vendar stalen atribut vse mladine; a Gilbertova je nekaj svojevrstnega. »To je nenasiljiva, razdražljiva, neprestano užaljena, a še bolj žaleča domišljavost, ki ga napravljajo neznošnega vsem«, jo dobro označa E. Jaloux.

V se te poteze prinaša Gilbert že s seboj iz srednje šole, ki jo zapušča začetkom naše zgodbe. Popolna sirota je, ki se ga je usmilil Henriot, stric njegovega polubrata Justina, in skrbel zanj ko oče. Svojih umskih zmožnosti se je že zgodaj zavedel in se radi njih odmaknil svoji okolici, tovarišem in predstojnikom, v neko nedostopno vzvišenost in prezirljiv kritizem ter čudaško nedružabnost, zagrenjenost. Ves je pogreznjen vase, nikogar nima, ki bi mu pomagal dvigniti njegove duše zaklad, ali bolje: nikomur ne pusti, da bi se mu približal in pomagal. Henriot in Justin bi mu iskreno, čeprav dosti nerodno in mehanično, rada pomagala, a Gilbert je užaljen ter prelomi z njima vsako zvezo. Renée se mu je približala z iskreno ljubeznijo, a je morala že koj spočetka spoznati vso brezobzirnost in nasilje njegove ljubezni, ki zahteva brezpogojno slepo žrtev, a ne žrtvuje ničesar. Brez besede slovesa zbeži v Pariz, da si tam sam utira nadaljnjo pot v življenje.

V Parizu ga njegov prijatelj Décugis seznanil s svojevrstnim krogom akademikov najprevratnejših smeri. Človeku je žal, da Arland ni tega kroga in njegovih zastopnikov prikazal jasneje, da bi v različnih tipih dobili korektiv h konkretni postavi Gilberta in bi bila slika povojnega rodu popolnejša. V Parizu so Gilbertu prihranki kmalu pošli, v hudi stiski se je obrnil že na svojega znanca in družinskega prijatelja v ministrstvu, da postane uradnik, a zbeži tudi pred to možnostjo urejenega življenja in najde končno mesto žurnalista pri listu »Humanité«. Njegovi vedno ostrejši članki razodevajo duševno silo, ki tiči v njem, vzbujajo pozornost v javnosti; kritika desničarske politike, ki ji je eden pomembnih voditeljev njegov polubrat Justin, ki je bil izvoljen v zbornico, je vedno ostrejša, časopisje izigrava to borbo polubratov, prinaša sliki na uvodnih straneh, kar je Justinu neprijetno. Huje ko politično nasprotje je oseben konflikt, ki postaja toliko ostrejši, ker se žena Renée že nekaj časa sem redno shaja pri gospé Guillaume z Gilbertom in se zavzema zanj tudi proti njemu, kljub temu, da Gilbert odklanja vsako poravnavo, ki jo je Justin ženi na ljubo v svoje lastno ponižanje skušal doseči. Gilbertovi članki so v novem listu »La Bataille« dosegli svoj višek duhovitosti in prevratnosti, oblasti primejo

Gilberta, Justin ga v zbornici javno zataji in zavzame, kar je Renée povod, da pusti Justina in se vsa žrtvuje Gilbertu, ki so ga namesto v zapore težko bolnega odpeljali v bolnico.

P o prestani bolezni se zdi, da bo Renée-ina žrtev, s katero se je odrekla vsej udobnosti in časti in se vrgla v čisto negotovo bodočnost, samo da dokaže Gilbertu svojo resnično ljubezen in iskrenost prve ljubezni, Gilberta ozdravila in mu vzbudila zavest odgovornosti in dolžnosti. Toda ne, Renée mu je pač spočetka uteha čutnosti, a počasi se preobje in naveliča tudi te in jo zanemari do strašne bede in zapuščenosti. Žali njeno požrtvovalno ljubezen in se vdaja starim zvezam, samo da dokaže svojo neodvisnost, svojo popolno svobodo. Njegova stara znanca Germaine zahteva, da spodi Renée proč iz stanovanja, do česar se ne more povzpeti, zato pa se odloči Germaine, da strelja na Renée v njenem stanovanju in to v trenutku, ko pričakuje otroka, in jo nevarno rani. Gilbert si ne ve pomagati in obvesti o stvari Justina, ki ne dvomi niti trenutek, kaj je njegova dolžnost in reši ženo. Germaine je obsojena na pet let ječe, Gilbert se umakne v Indo-Kino in odtod v Brazilijo.

S tem bi Arland povest lahko zaključil, a je hotel problem več ko nakazati, rešiti ga je hotel. Justin se umakne začasno iz politike in Pariza v Clermont, kjer prevzame mesto Henriota in je ljudem priljubljen in spoštovan zdravnik, župan in svetovavec. Renée se je umirila in našla v Justinu vedno plemenitega moža dolžnosti, ki ji ni nikdar niti z besedo očitil preteklosti; našla je rešitev svoje življenjske uganke v odgovedi svetu in se izživlja samo v verski samoodpovedi. Po osmih letih se nenadoma pojavi tudi Gilbert z rakom v črevesu in duševno ter telesno popolnoma strt. Prišel je domov umirat. Justin tudi sedaj ve, kaj je njegova dolžnost in skrbi za svojega polubrata, ki mu s svojo ljubeznijo skuša tudi Renée osladiti njegove muke zadnjih dni. Gilbert je tudi v tej svoji onemoglosti prevzetno odklanjal in užaljeno vsako pomoč in usmiljenje. »Nikoli nisem iskal sreče, razumete? Vaša sreča, vaši spoštovani ljudje, vse te navlake, bi ne hotel za nobeno stvar na svetu« (III./220). Tako označuje sebe ta »otrok, ki je imel čisto pripravljen kruh na mizi, ki je dovršil šole, bi bil lahko uradnik in se mu je bilo treba samo poročiti in mirno živeti«.

T aka bi bila zgodba, ki se začneja poleti 1919 in traja 15 let (torej se konča v l. 1934). Je mnogo več ko zgodba romana, biti hoče zgodba rodu. Ni dvoma, da je problem reda in anarhije danes najakutnejši v človeški družbi; saj se vsa Evropa in še čez bori med skrajnostmi, ki se pa tako rade stikajo (boljševizem — tiranija, absolutizem — anarhija). Brez dvoma nosi v sebi princip reda in samega voluntarizma velike nevarnosti za življenje duha, toda anarhija in popolna svoboda onemogočata izživljanje duha prav v toliki meri posamezniku in družbi. Iskati ravnovesje med obema, je naloga slehernega rodu. Kjer se srečujeta oba principa v lepem soglasju, tam vidi Arland velike osebnosti, klasične dobe in ogromna dela.

B rez ozira na dokumentarčno vrednost Arlandove knjige pa moramo ugotoviti izredne stilistične vrline, ki so danes v romanu že naravnost redkost. Neutraljiv je v formalnem pogledu Gide-ov vpliv na Arlandov slog. Opraviti imamo z izrazitim realizmom, ki ostaja do podrobnosti zvest realnosti, a se ji nikoli ne vdaja do te meje, da bi slikal

radi slikanja, marveč mu je epična zapoved dejanje, dogodek v času, ne izslikavanje v prostoru. V svojem pripovedovanju je trezen, sam stopa popolnoma v ozadje in se nikoli ne prikaže skozi dejanje; čista epika. Jezik je enostaven, blizu realnega vsakdanjega govora, brez umetničenja, nikdar lirično nabrekel, pogosto dramatično kra-

tek in napet. Najlaže bi ga označil s klasično mirnostjo, oplojeno z vsemi vrlinami realizma. Ko človek prebere Arlandovo knjigo, še veruje v možnost in pomembnost močnega romana, ki se zdi, da je bolj ko v iskanju originalnih snovi ali podajanju slasti, v urejanju in etičnem vrednotenju časa in njegovih problemov. J. Šolar

K R O N I K A

† ANTON LESKOVEC

Dom in svet je spet izgubil enega svojih dobrih sotrudnikov. Letos 23. januarja je umrl v drž. bolnici v Ljubljani Anton Leskovec, ki je v l. 1926 priobčil dramo »Jurij Plevnar«, naslednje leto »Kraljično Haris« in za letos pripravljaval socialno dramo »Močeradi«. V rokopisu je ostala tudi tridejanska ljudska igra »Vera in nevera«.

Anton Leskovec se je rodil 4. januarja 1891 v Škofji Loki. Ker je zgodaj izgubil starše, je svojo mladost preživel pri sorodnikih v Retečah pri Škofji Loki. Studiral je v Kranju in v Pragi. Vojno je vso prebil deloma na fronti, deloma v ital. ujetništvu in nato kot solunski dobrovoljec. Potem je stopil v državno službo. Po poklicu je bil finančni uradnik; več let je služboval v Mariboru, zadnji dve leti pa je bil predstojnik finančne oblasti v Radovljici. Kljub naporni službi, odtrgan od vseh literarnih zvez, se je živo ukvarjal z literaturo in neprestano snoval, v kolikor ga ni pri delu ovirala težka želodčna bolezen. Letos začetkom januarja se mu je naenkrat predrla na želodcu velika rana, ki jo je nevede nosil že več let; prepeljali so ga v bolnico, a tudi težka operacija ga ni rešila. Po hudem štirinajst dnevnem trpljenju je izdihnil in 25. januarja smo ga pokopali pri Sv. Križu. Njegovega pogreba se je poleg književnikov in drugega občinstva udeležilo zelo številno odposlanstvo iz Radovljice, kjer so Leskovca kot človeka in uradnika globoko spoštovali in ljubili. Pokopan je bil tudi z vojaškimi častmi.

Človeško in književno podobo Antona Leskovca je v kratkih obrisih podal France Koblar, ki se je v imenu »Doma in sveta« poslovil ob njegovem grobu:

Vta prezgodnji grob smo položili Antona Leskovca, tihega in dobrega človeka, ki je ob zunanosti in napuhu tega življenja hotel biti tako malo znan.

Zelo pozno je stopil v javnost; šele dobra tri leta se je imenovalo njegovo ime v sodobni slovenski književnosti, pa je povsod dobivalo priznanje in vzbujalo mnogo lepih upov. V tej kratki dobi svojega javnega dela je Anton Leskovec dovršil troje dramatičnih umetnin: »Dva bregova«, ki sta si osvojila tudi oder, drugi drami pa je priobčil Dom in svet. Pripravljaval in deloma skončal je še nova dela, jih tiho in vztrajno oblikoval, toda smrt je nepričakovano pretrgala njegovo življenje. Lahko rečemo, da je slovenski narod izgubil z Antonom Leskovcem darovitega pisatelja.

Anton Leskovec je ostal zvest vzorom in duhovnim naporom tiste naše predvojne akademske mladine, ki je z velikim idealizmom in podrobnim delom dvigala izobrazbo in narodno zavednost širokih ljudskih množic, zato je tudi potem, ko je dozorel, dobilo vse njegovo literarno delo izrazit pečat etične in socialne poglobitve. Z dramatično doslednostjo in neizprosnostjo, s težko in tehtno besedo je odkrival zakonitosti in skrivnosti življenja; s svojim delom je skušal pretresati, čistiti in dvigati. Dramatik Anton Leskovec bo zato našel priznano mesto v slovenski književnosti.

Zistimi mladostnimi vzori je bil Anton Leskovec kot zrel mož tudi v vsem svojem poklicnem delu pravi ljudski človek, zato mu bodo ohranili lep in hvaležen spomin vsi, ki so ga kdaj samo srečali v življenju.

Tihi, dobri naš prijatelj in tovariš Tone! Obžalujemo ob Tvojem grobu vse, katerim Te je smrt tako naglo iztrgala, obžalujemo, da je ustavila Tvoje delo; ne obžalujemo Tebe, ki si dobro dopolnil svoj tek življenja in si že razrešil svoj zadnji in največji dramatični konflikt, ko se je Tvoja duša osvobodila telesa in se potopila v srečo božjih skrivnosti. Ko se v imenu Doma in sveta poslavljam od Tvojega groba, nas vodi pot dalje v plemenit boj za ideje, nazore in vzore; Tvoj spomin in Tvoja duhovna pričujočnost bosta živela z nami. Pomagaj nam!

Daljšo študijo o Leskovčevem literarnem delu bo prišel Dom in svet v prihodnji številki.

N O V E K N J I G E

S L O V E N S K O S L O V S T V O

Janez Jalen: **Ovčar Marko. Povest.** Mohorjeve knjižnice, 26. zvezek. Založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1929. — Pričujoča povest ni zanimiva le zaradi avtorja, ki nam je z njo podal svoj prvi večji pripovedni tekst, s čimer je morebiti našel zase najprimernejšo obliko, nam pa tudi do neke mere spolnil željo po takem konceptu izpod njenega peresa. A tudi sicer, s splošnega literarnega vidika je treba ugotoviti, da naše pripovedništvo zadnjih let ni prebogato z deli, ki bi bila motivno, vsebin-

sko in oblikovno zanimivejša nego je »Ovčar Marko«. Res, da značilnosti katerekoli literarne smeri same po sebi še ne morejo biti merilo umetniške kvalitete, in to celo tedaj ne, kadar so revolucionarna novost. Zato moramo vključiti napakam, ki jih delo ima vrhu tega, da ni novo v literarno-prodornem zmislu, poudariti tudi njegovo literarno vrednost. Povest je zaslužila ponatis ne samo kot sveže slovensko čtivo, marveč tudi kot solidna, literarna kvaliteta. A zgolj zunanje dejstvo, da je povest najprej izhajala v »Mladiki«, nikakor ni zadostno opravičilo za splošno sodbo, češ, da je to delo »ljudska povest«. Ta naziv se mi zdi za Jalenov spis netočen in celo krivičen radi pomena, ki ga ima v naši literarno-